

piet mondrian

odgovor časopisu: cahiers d' art

(Godine 1931. »Cahiers d'art« postavio je umjetnicima — Mondrianu, Légeru, Williju Baumeisteru, Kandinskom, Alexu Dörneru i Hansu Arpu — ovo pitanje:

Želeći da bude nepristrana, kao i uvijek, redakcija »Cahiers d'art« zamolila je vrhunske protagoniste pokreta apstraktne umjetnosti da brane pred čitaocima tu umjetnost koja se danas optužuje

1

da je isključivo cerebralna i zbog toga u suprotnosti sa samom prirodom umjetnosti koja je navodno u suštini senzualna i emotivna;

2

da je zamijenila emociju više ili manje vještim i suptilnim, ali uvijek objektivnim slaganjem čistih tonova i geometrijskih crteža;

3

da je suzila mogućnosti slikarstva i skulpture do svođenja umjetničkog djela na igru boja i posve ornamentalnih oblika, što bi u najboljem slučaju moglo odgovarati reklamnom plakatu i katalogu;

4

da je tako zavela umjetnost u slijepu ulicu i zatvorila joj sve mogućnosti rasta i razvoja.

Evo Mondrianova odgovora:)

Neoplastika nije ni dekorativno, ni geometrijsko slikarstvo. Nalik im je samo prividno. Da bismo to razjasnili, moramo pokazati kako je ona nastala iz kubizma.

Istina je da kubističko djelo nema mogućnosti da se nastavi ili razvija, jer je savršeno u sebi samom, ali nije istina da se kubizam, kao *plastički izraz*, ne može nastavljati ili usavršavati. Baš naprotiv, povijest umjetnosti jasno nam pokazuje kako se plastika neprekidno razvija. Razlog tome nije nikakav proračun: on je, kao što je rečeno, *daleko od kreacije*, a razvoj plastike odvija se u neprekidnoj kreaciji.

U svakom razdoblju postoje stvaraoci i imitatori. Ali postoje stvaraoci vrste *plastika* i oni roda *djelo*. Dok se ovi bave jedino *djelom* i jedva uopće mijenjaju ostvarenu plastiku, oni prvi temelje vrstu *plastika* jedne epohe. A tu plastiku nastavljaju drugi stvaraoci narednog razdoblja.

Ipak, sve do danas, čak i stvaraoci vrste *plastika* (isključivši neoplastičare) mogli su mijenjati jedino morfoplastički izraz. Kad tako promatramo historijsku perspektivu, umjetnička djela pokazuju kulturu koja neprekidno smjera čistoj plastici, a ona se danas otkriva kao *potpuna obnova* plastike. Pod *čistom plastikom* razumijevamo plastiku samih odnosa, i to posredstvom same linije i boje, to jest bez ikakve ograničene forme. Jer ova posljednja uvijek zamučuje čist plastički izraz i dodaje mu opisnost i literarnost.

Kako je vaša revija često ponavljala, »slava suvremenog slikarstva sastoji se u tome što se uspjelo odvojiti od nužnosti literarne figuracije«. Ipak, ni kubizam ni purizam nisu dokraja ostvarili to razdvajanje. Uspjelo je to jedino neoplastici i na taj je način ona nastavila kubizam i purizam, kao što su ti pokreti nastavili napore prošlih razdoblja.

Budući da su izražajna sredstva i tehnika osnovni elementi plastike, kubizam je imao golemu zaslugu što je u slikarstvo uveo čiste plastičke elemente i novu tehniku. U tome je njegovo istinsko značenje. Vrijednost pojedinačnog ličnog djela tek je vremena, dakle prolazna, u odnosu prema vrijednosti tog djela na ljestvici razvoja plastike.

Plastički izraz ovisi o epohi i njen je proizvod. Mentalitet svakog razdoblja zahtijeva dakle posebnu plastiku. To sprečava da se izgubi vrijednost bilo kojeg umjetničkog djela: inače bi muzeji postali smiješni. Ali očito je da u našem bliskom ambijentu želimo djela koja će odgovarati našem mentalitetu. Ipak, različiti mentaliteti, i u jednom istom vremenu, imaju različit karakter. Na sreću, nije nam potrebno da idemo slijepo u mrak; ako promatramo razne plastičke izraze, oni nam pokazuju mentalitete koji odgovaraju svakom od njih. Što veći bude broj onih koji stvaraju ili traže određenu plastiku, to će ujednačeniji biti odgovarajući mentalitet.

U naše vrijeme, više ili manje prirodna plastika jest ona koju je prihvatila većina. Zatim, manje ili više apstraktna morfoplastika: kubizam, purizam itd. I

zatim, gotovo nepoznata, neoplastika se otkriva sebi samoj, tako se malo o njoj zna da je i razumljivo što se ne shvaća njen pravi sadržaj.

Treba dobro poznavati neoplastičko djelo da se sazna kako ono izražava ritam života: kao i svako drugo slikarstvo, ali intenzivnije i vječnije. Razlika je između morfoplastike i neoplastike u tome što ova posljednja predstavlja ritam sam po sebi, dakle egzaktno, a ne, kao morfoplastika, zaodjeven ograničenim oblicima. Posljedica je da se oko tome u prvi čas ne raduje: kažem oko onih koji traže složenu ljepotu oblika. Takvi vide samo ravne linije i pravokutne površine. Ali oni, koji su prijemljivi za više unutarnju ljepotu a nisu oslijepjeni ili vezani tradicijom, podliježu čistom izrazu slobodnog ritma, a da ne misle, ne znaju i ne razumiju. U tom slučaju već su nadišli morfoplastiku.

Ipak, potreban je dug odgoj koji se praktično stiče uspoređivanjem različitih smjerova umjetnosti i, zatim, upoznavanjem estetike — potpuno nove, one koju su utemeljili stvaraoci neoplastike pošto su stvorili djelo. Ona je odviše složena da bi se mogla ovdje razložiti, ali je nastala s neoplastičkim djelom, stvorena sve jačom apstrakcijom ograničene forme — dakle nastavljajući kubistički i puristički napor. Time se jasno utvrđuje da neoplastika nije rođena iz proračuna ili filozofskih razmišljanja.

Netačno je dakle reći da »imitatori žele temeljiti na pustoši estetiku i djelo«. U svakom slučaju, jedino estetika rođena poslije stvaralačkog djela i proizišla iz njega ima stvarnu vrijednost, i može smanjiti opasnost povratka prirodnoj plastici ili pada u površnu imitaciju *djela*. Ne slažem se dakle s onima koji misle da »sve tvrdnje o slikarstvu imaju smisla jedino za prave slikare, i da ove konstatacije ne služe ničemu«.

Nikada neće biti dovoljno cijenjen veličanstven napor kubizma, koji je prekinuo s prirodnim izgledom stvari i, djelomično, s ograničenom formom. Njegovo određenje prostora egzaktnom konstrukcijom volumena naprosto je čudesno. Tako je postavljena osnova na kojoj se mogla ostvariti plastika čistih odnosa, slobodnog ritma dotad zarobljenog ograničenom formom.

Kad bi postojala dovoljna svijest da se shvati kako je ograničena forma neprijatelj prave plastike, i koliko je individualna i tragična, bilo bi i manje opasnosti da se zapadne u romantizam ili klasicizam, kao što se obično događa modernim pokretima.

Ako se kubistička plastika dovede do krajnosti, neoplastika se nađe *na rubu ponora* . . . To je istina, jer se dosad svaka plastika mogla razvijati i kretati prema čistoj plastici. Ali kad se ona jednom pojavi, dalje od nje u umjetnosti se ne može ići. A hoće li umjetnost uvijek biti potrebna? Nije li ona možda samo jedna vještina, korisna dotle dok samom životu nedostaje ljepota? Ljepota ostvarena u životu . . . to više ili manje mora biti moguće u budućnosti, ako uzmemo u obzir tok ljudskog napretka, koji nam dopušta da sagledamo je li naša vizija površna. Tada će biti prirodno da život sam baci umjetnost u ponor na rubu kojeg se nalazi već u našim danima. Ipak,

bit će potrebno mnogo vremena prije nego umjetnost dođe *do svoga kraja*, i još će se dugo miriti s ovim nesavršenim životom koji poznajemo. Morfoplastička umjetnost imitiranja prirode još je u punom cvatu, kubizam, purizam itd. malo su cijenjeni, a neoplastika još manje. Umjetnost dakle nije pri svom kraju!

Kad ona jednog dana bude survana u bezdan, preostatak će njen pravi sadržaj: promijenit će se, ostvarit će se najprije u našem opipljivom ambijentu, a zatim u društvu . . . u čitavom našem životu, koji će tada postati *doista ljudski*.

Neoplastika sve to priprema. I zbog toga se u našim metropolama mogu vidjeti toliki značajni naponi, ali i tolika slaba ostvarenja, proizišli iz više ili manje neoplastičkih ideja. Možda će to trajati stoljećima, prije nego što se stvori uravnoteženija budućnost, istinskije ljepote; ali kako je prekrasan zadatak umjetnosti da priprema tu budućnost! Rub ponora nije dakle tako pust kao što se želi vjerovati, pa čak ni sam ponor nije opasan za pravi sadržaj umjetnosti. Ne treba se danas, prema tome, *malo uspavati ili zaustaviti*. A ako je netko umoran, neka ga zamijene drugi, kao što se u životu već događa. *Napredovati bez odmora, očiju uprtih u daleki cilj*: to je potrebno. Jer taj cilj nije *nestvaran* i jer se tako ne izdvajamo iz života, iz svega što nam on donosi, njegove kontrole, njegove boje. Baš naprotiv, taj je daleki cilj u izravnom odnosu sa sadašnjim životom: nije samo jasno zacrtan u našem duhu, nego je već ostvaren i kao umjetnost. Neoplastičko djelo izvedeno je iz života koji ga je i proizveo, neprestanog života koji je *kultura* i razvoj.

Očigledno, kubističko djelo, savršeno u sebi samom, nije nakon svog apogeja moglo biti usavršeno. Preostala su dva rješenja: ili nazadovati prema prirodi, ili nastavljati plastiku prema apstraktnom, to jest ostvariti neoplastiku.

Logično je da kubistički umjetnici nisu mogli učiniti taj korak: bili bi morali nijekati vlastitu prirodu. Jednako kao što su oni naslijedili Cézannea, drugi su morali nastaviti kubističku plastiku. I to je učinjeno. Obično umjetnik, kad je pronašao vlastit plastički izraz, ne ide dalje, iako je to dosad bilo moguće. Ali u neoplastici to nije moguće, jer je ona sama granica plastičkog izraza. Plastička sredstva, to jest ravna linija i primarna boja, ne mogu biti više interiorizirana i kompozicija će uvijek ostati nužna da ih neutralizira.

Oni koji dakle nastoje usavršiti neoplastičku plastiku imaju krivo. U neoplastici je riječ bila o tome da se usavrši djelo: dakle upravo suprotno onome što se događalo u kubizmu i uopće u morfoplastičkoj umjetnosti. Dok se neoplastika drži u granicama svoje estetike, neoplastičko djelo može se pojavljivati na različite načine, svaki put preodjeveno i obnovljeno ličnošću umjetnika kojoj duguje vlastitu snagu.

Ostvarenje slobodnog ritma sadržaj je neoplastike: ona je dakle pravo slikarstvo. Jer napor i volja da se ostvari taj ritam bili su uvijek, usprkos obliku,

sadržaj svakog slikarstva. Ono što neoplasticizam misli pod tim slobodnim ritmom koji je suprotan prirodnom, shvaća se pomalo u slušanju *američkog jazz*a, koji mu se približuje, ali ga ne ostvaruje, budući da nije razorio melodiju, to jest ograničenu formu.

Neoplasticistička estetika iznosi sve razloge zbog kojih neoplastika nije ni dekorativna ni geometrijska. Ovdje će biti dovoljno reći da ona to nije kad je neoplastičko djelo dovedeno do krajnosti, to jest kad je *cijelo* izraženo linijom i bojom, i kad su svi odnosi kompozicije uravnoteženi. U takvom slučaju pravokutne površine, stvorene množinom ravnih linija, u pravokutnom suprotstavljanju nužnom da se ograniči boja, razrješavaju se po svom jednolikom karakteru i ritam iz njih sam proizlazi, ostavljajući površine kao *ništavilo* . . .

Ako neoplastička slika djeluje hladno i dekorativno, krivnja je umjetnika a ne neoplastičke plastike. Ipak, izraz slike ovisi i o promatraču. Kandinsky je dobro napomenuo da *hladno* može postati *toplo* kao što se i *toplo* može činiti *hladno*, ako se tako može reći. Da se izrazi slobodan ritam, nužno je poslužiti se jednostavnim sredstvima kao što su ravna linija i primarna boja. A odnos položaja, to jest pravokutan odnos, nužan je da se izrazi nepromjenljivo, u suprotnosti s promjenljivim karakterom odnosa dimenzija. Sve to ne znači »pokazati se lišeni instinkta očuvanja (!) i biti vođeni očajničkom cerebralnošću«. Naprotiv, to znači *stvoriti* stvarnu i živu realnost za naša osjetila, iako je odvojena od prolazne realnosti oblika. Zbog toga mi je mnogo stalo da označim neoplastiku kao *superrealizam*, suprotno od realizma i nadrealizma. U protivljenju upotrebi jednostavnih i tačnih neoplastičkih sredstava, bilo je napisano da se »purističko traženje nepromjenljivog, općeg, apsolutnog stabilnog ne može voditi ako se ne iskorišćuju u tu svrhu raznoličnija sredstva, manje proračunati elementi, skromnije pojedinačne činjenice, i napokon osjećaj, pokretač života«. To je u suprotnosti s logičkim poimanjem plastike, koja svaku stvar izražava sredstvima što joj odgovaraju a ne nečim suprotnim sebi. Izražavati se tim suprotnostima čin je imaginacije.

Ipak, ako je istina da purizam traži nepromjenljivo, apsolutno stabilno, neoplastika to ne traži. Ona želi izraziti nepromjenljivost i promjenljivost u isti čas i na isti način. Upravo zato potrebna su joj univerzalna sredstva. Neoplastika ne traži apsolutno stabilno, što se ne može *plastički* izraziti, već se suprotstavlja stabilnom u prirodi.

(1931)